

УДК 330.341.2+330.101.8:339.92

DOI: <https://doi.org/10.32847/business-navigator.67-9>

П'ясецька-Устич С.В.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічної теорії
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Piasetska-Ustych Svitlana

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of Economic Theory Department
State University «Uzhhorod National University»

КОРУПЦІЙНО-ТІНЬОВІ ВІДНОСИНИ ЯК ДЕСТРУКТИВНИЙ ЧИННИК ЕФЕКТИВНОСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ТА ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

П'ясецька-Устич С.В. Коруційно-тіньові відносини як деструктивний чинник ефективності євроінтеграційних процесів та транскордонного співробітництва. У статті здійснено аналіз впливу тіньових економічних відносин і корупції як системних явищ в Україні на ефективність транскордонного співробітництва в умовах розгортання євроінтеграційних процесів. Обґрунтовано, що масштаби тіньового сектору в Україні, а також рівень корупції в різних її галузях сьогодні є одним із серйозних чинників, які перешкоджають успішному розвитку нашої країни, її повноправній інтеграції у світовий економічний простір та входженню в ЄС. Зазначено, що, враховуючи активізацію євроінтеграційних зусиль України, проблематика транскордонного співробітництва, у тому числі чинників його ефективності, сьогодні набуває дедалі більшої актуальності. Досліджено особливості розвитку корупційних процесів у сучасній українській економіці, наслідки їхнього деструктивного впливу на сферу транскордонного співробітництва та євроінтеграції України. Важливість цієї проблеми визначається наявністю глибоких системних економічних і соціальних конфліктів у розвитку українського суспільства на сучасному етапі. Виявлено та обґрунтовано причини розвитку та форми прояву корупційно-тіньових відносин, запропоновано алгоритм детінізації економічних відносин із метою підвищення ефективності транскордонного співробітництва.

Ключові слова: євроінтеграція України, транскордонне співробітництво, тіньова економіка, корупція, детінізація економічних відносин, контрабанда.

Пясецкая-Устич С.В. Коррупционно-теневые отношения как деструктивный фактор эффективности евроинтеграционных процессов и трансграничного сотрудничества. В статье проведен анализ влияния теневых экономических отношений и коррупции как системных явлений в Украине на эффективность трансграничного сотрудничества в условиях развертывания евроинтеграционных процессов. Обосно-

вано, що масштаби теневого сектора в Україні, а також рівень корупції в різних галузях сьогодні є одними з серйозних факторів, перешкоджають успішному розвитку нашої країни, її повноправній інтеграції в мирове економічне просторство і входженню в ЄС. Зазначено, що, враховуючи активізацію євроінтеграційних зусиль України, проблематика трансграничного співробітництва, в тому числі факторів його ефективності, сьогодні набуває все більшої актуальності. Досліджено особливості розвитку корупційних процесів в сучасній українській економіці, наслідки їх деструктивного впливу на сферу трансграничного співробітництва і євроінтеграції України. Важливість цієї проблеми визначається наявністю глибоких системних економічних і соціальних конфліктів в розвитку суспільства на сучасному етапі. Виявлені і обґрунтовані причини розвитку і форми прояву корупційно-тених відносин, запропоновано алгоритм детенизації економічних відносин з метою підвищення ефективності трансграничного співробітництва.

Ключові слова: євроінтеграція України, трансграничне співробітництво, теневая економіка, корупція, детенизація економічних відносин, контрабанда.

Piassetska-Ustych Svitlana. Corruption/shadow relationships as a destructive factor for the effectiveness of eurointegration processes and transfrontier cooperation. The article analyses the impact of shadow economic relationships and corruption, as system phenomena in Ukraine, on the effectiveness of cross-border cooperation in the context of expanding Euro-integration processes. The article sets out that the scale of the shadow sector in Ukraine and the development of corruption in its various facets is currently one of the key factors impeding the successful development of our country, its full integration into the global economic space and its entry into the European Union. In light of the recent efforts toward increasing Euro-integration by Ukraine, the problems of trans-frontier cooperation including the factors behind its effectiveness, are increasingly topical. The article investigates the specificities of the development of corrupt processes in modern Ukrainian economy, the effects of its destructive influence on transfrontier cooperation and Euro-integration. The importance of this problem is indicated by the deep systemic economic and social conflicts in the development of Ukrainian society at the current stage. The article identifies and sets out the causes for the development of and the forms of corrupt/shadow relationships, as well as putting forward an algorithm for the reduction of shadow economic relationships, with the aim of enhancing the effectiveness of cross-border cooperation. The analysis allows us to conclude that corruption-shadow relations are systemic problems of national economy development, which are not only a threat to national security, but also create a multiplicative negative impact on socio-economic system of society. On an international level, Ukraine has acquired a reputation of an extremely corrupt country, as confirmed by the high corruption ratings it attracts. Corrupt economic relations do not come out of the blue; they are a reflection of the deformation of socio-economic systems in society. The growth of corruption causes real harm to the economy of the country, negatively impacts the social atmosphere, undermines economic security and damages the country's image abroad, thereby making it less competitive in the global market.

Key words: European integration of Ukraine, cross-border cooperation, shadow economy, corruption, reduction of shadow economic relationships, smuggling.

Постановка проблеми. Сучасний стан євроінтеграції України визначається активізацією транскордонного співробітництва, однак корупційно-тіньові відносини суттєво впливають на всі соціально-економічні процеси, які відбуваються у суспільстві, у тому числі й транскордонні. Корупційний складник економічної діяльності в Україні набув форми критично небезпечної проблеми. Сьогодні CPI (Corruption Perceptions Index – індекс сприйняття корупції) України становить 33 бали зі 100 можливих, що лише на 3 бали більше, ніж минулого року. Згідно з оцінкою Transparency International в The Global Corruption Barometer 2020, Україна посідає 117-е місце зі 180 позицій. До групи з результатом у 33 бали увійшли також країни Африки та Азії: Єгипет, Непал, Сієра-Леоне та Замбія [1]. Керівництво України неодноразово проголошувало з високим трибуни про гостру необхідність безкомпромісної боротьби з тінізацією економіки та корупцією, які загрожують розвитку суспільства.

Серед фундаментальних причин недостатньої послідовності та результативності дій, які здійснюються Україною у сфері європейської інтеграції, – незавершеність економічних реформ, несформованість відповідного економіко-правового середовища, значне

відставання у рівні економічного розвитку, системна корупція і тінізація економічних відносин.

Подальший євроінтеграційний процес неможливий без проведення глибоких соціально-економічних реформ та радикальних інституційних перетворень в Україні.

Регіональний складник традиційно займає важливе місце в економічній політиці ЄС. Передусім це стосується вирівнювання пропорцій розвитку окремих регіонів на основі їх зближення за показниками соціально-економічного розвитку та якості життя населення. Одним із ключових засобів виступає розвиток транскордонного співробітництва, спрямований на стимулювання транскордонних конвергентних процесів.

Обов'язковими вимогами підготовки до вступу України в ЄС є розвиток інститутів демократичної держави і ринкової економіки, подолання корупційних ризиків та зменшення тінізації економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом тривалого періоду корупція не розглядалася як самостійний об'єкт дослідження економічної науки, її вивчення відбувалося лише в рамках аналізу тіньової економіки. Теоретичні основи дослідження тіньової економіки

закладено в 70-х роках ХХ ст. в працях Г. Беккера, Дж. Гелбрайта, Л. Лавруша, Г. Мюрдаля, Л. Туроу, Ф. Хайека та ін. У подальшому дослідженням тіньової економіки займалися Дж. Гершуні, Л. Мантовані, С.Х. Беркетт, Ф. Шнайдер, Е. де Сото [2], Е. Фейг [3].

Суттєвий внесок у дослідження тіньової економіки зробили Т.А. Агапова, В.О. Исправніков, Т.І. Корятіна, М.М. Пилипенко, С.П. Юхачов, С.М. Єрмаков [4] та ін.

Питанням боротьби з корупційним складником тіньових економічних відносин присвячено праці Дж. Джонса, Д. Кауфмана, Ж.-Ж. Лаффона, С. Роуз-Аккерман, Дж. Хеллмана, М. Філла, В. Танзі, Е. де Сото [2] та ін.

Аналізу тіньової економіки та проблем детінізації присвячено численні публікації вітчизняних учених, таких як: А. Базилюк, З. Варналій, В. Гончарова, І. Мазур, О. Турчинов, В. Предборський, Т. Тишук [5], Ю. Харазішвілі, М. Фоміна та ін.

Формулювання завдання дослідження. Ураховуючи активізацію євроінтеграційних зусиль України, проблематика транскордонного співробітництва, у тому числі вплив корупційно-тіньових відносин як деструктивного чинника його ефективності, сьогодні набуває дедалі більшої актуальності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Транскордонне співробітництво займає важливе місце в євроінтеграційному процесі економіки України та базується на поглибленні економічних, соціальних, науково-технічних, екологічних, культурно-освітніх та інших відносин між територіальними громадами, їхніми представницькими органами, місцевими органами виконавчої влади та територіальними громадами, відповідними органами влади інших держав у межах компетенції, визначеної їхнім національним законодавством.

Підвищення ефективності транскордонного співробітництва є одним зі стратегічних пріоритетів Української держави та впливає на рівень її економічної безпеки, зменшуючи диспропорції в економічному і соціальному розвитку порівняно з іншими державами. Одним із серйозних недоліків транскордонного співробітництва України та ЄС є тінізація економічних відносин.

Всесвітній економічний форум (ВЕФ) визнав поширення тіньової економіки одним із ключових глобальних ризиків сучасного десятиліття поряд з обмеженістю ресурсів та макроекономічною розбалансованістю. Згідно з оцінками експертів ВЕФ, передумовами зростання обсягів тіньової економічної діяльності виступають недовіра до глобального управління, економічна нерівність та глобалізованість світогосподарських зв'язків. Парламентська Асамблея Ради Європи назвала проблему посилення тінізації глобальних ринків основним викликом економічного розвитку в період подолання кризових явищ і забезпечення стійкості світової та національних фінансових систем, а тіньову зайнятість та тінізацію фінансових потоків визнано основними проблемами тінізації економічних відносин [6].

Серед глобальних ризиків, які визначатимуть наше найближче майбутнє, на Форумі визнано зростання транскордонної злочинності та корупції.

На міжнародному рівні Україна набула репутації надзвичайно корумпованої держави, про що свідчить її високий рейтинг за рівнем корумпованості.

Масштаби тіньового сектору в Україні, а також рівень корупції в різних її галузях сьогодні є одними

із серйозних чинників, які перешкоджають успішному розвитку нашої країни, її повноправній інтеграції у світовий економічний простір та входженню в ЄС.

Відома аксіома, що масштаби нелегального бізнесу прямо пов'язані з низьким рівнем добробуту основної маси населення, отже, поки економічна ситуація кардинальним чином не покращиться, збережеться і поживне середовище тіньової економіки. Перуанський учений Ернандо де Сото писав: «Тіньова економіка – стихійна і творча реакція народу на неспроможність корумпованої держави задовольняти основні потреби зuboжілих мас» [2].

В Україні корупція, як показують дослідження, набула системного характеру і стала самостійною політичною силою [7].

Тіньова економіка тісно взаємопов'язана і переплетена з корупцією. Своєю чергою, корупція змушує тіньову економіку залишатися в тіні, вести нелегальний бізнес, створює основу для формування нових сфер і видів тіньової економіки. Отже, тіньова економіка є фінансовою основою корупції, а корупція – фінансовою основою тіньової економіки [3].

Тіньові економічні відносини – це особливі економічні відносини, відмінною ознакою яких є суперечність тією чи іншою мірою чинному законодавству; ці відносини здійснюються в усіх сферах і на всіх рівнях суспільного відтворення, охоплюючи як управлінські рішення, так і діяльність з їх виконання, вони опосередковують як повністю тіньову діяльність, так і окремі дії в межах легітимної діяльності, при цьому вони можуть мати індивідуальний або груповий, стихійний або організований характер.

Тіньові економічні відносини виникають і розвиваються на основі невідповідності життєвих інтересів людей в економічній сфері її законодавчо-нормативному регулюванню з боку держави.

Тіньові схеми у зовнішній торгівлі продовжують існувати і розвиватися. Традиційні стимули контрабанди та маніпуляцій митною вартістю, зокрема складні митні процедури, можливості мінімізації оподаткування та корупція, доповнилися новими, непослідовна кадрова політика в ДФС підтримала хабарництво на митниці та в податковій службі. Для отримання орієнтовних оцінок тіньових обсягів експорту та імпорту використовують метод дзеркальної статистики, який дає змогу порівняти дані з різних джерел інформації щодо певного потоку товарів між країнами. Наприклад, якщо аналізувати товарний потік з України до ЄС, то за українською статистикою це буде експорт з України, а за статистикою Євросоюзу – імпорт до ЄС. Дані експорту з України можна взяти на сайті Державної служби статистики, а дані імпорту до ЄС – на сайті служби статистики ЄС Евростат. Теоретично дані повинні бути однаковими. Але на практиці між ними є розбіжність, яка зазвичай пояснюється наявністю контрабанди або штучним заниженням чи завищенням цін. Українські експортери, як правило, занижують експортні ціни для того, щоб залишити частку своїх коштів за кордоном та зменшити доходи з метою мінімізації податку на прибуток. Вимоги щодо обов'язкового продажу валюти, стримування обмінного курсу нижче ринкового рівня та банкрутства банків мотивують підприємців до розміщення коштів за кордоном для того, щоб не втратити їх [5].

Як показує дзеркальна статистика ЄС, зниження вартості імпорту має найбільші масштаби за імпорту споживчої та інвестиційної продукції. Зниження вартості одягу та взуття становить від 50% до 80% від ціни придбаної у європейських компаній продукції. На значні суми знижується вартість імпорту інвестиційної продукції, зокрема машин та обладнання – на 40%, транспортних засобів – на 25–30% [5].

Зниження вартості інвестиційної продукції зумовлене тим, що підприємства намагаються мінімізувати податок на прибуток, це своєрідний індикатор ефективності існуючої системи оподаткування.

Наведені явища не є унікальними для України, вони спостерігаються і в країнах ЄС, однак там їхні масштаби є значно меншими. Українські виробники несуть додаткові тіннові трансакційні витрати, що знижує конкурентоспроможність порівняно з європейськими колегами.

Реалізація унікальних можливостей, які вітчизняні виробники отримують завдяки імплементації Угоди про асоціацію, потребує серйозних зусиль держави в напрямі створення сприятливого бізнес-середовища, а не їх імітації. Умови ведення бізнесу мають максимально сприяти його виходу з «тіні» та здійсненню зовнішньоторговельних операцій у легальний спосіб.

Для Закарпаття характерною ознакою є великі «промислові» масштаби контрабанди як на угорській, так і на словацькій ділянках нашого кордону. Відомі випадки, коли для переправлення контрабанди до Словаччини використовували навіть вертольоти. Один із гелікоптерів, що нелегально курсував через українсько-словацький кордон, розбився в листопаді 2015 р., інший удалося затримати навесні 2016 р. А кілька років тому був розкритий «міждержавний тунель» для контрабанди цигарок, наркотиків та нелегалів, електрифікований та обладнаний вагонетками [8].

До Угорщини контрабанду ввозять, домовившись з угорськими митниками, через офіційні пункти перетину кордону. Спецслужби Угорщини здійснюють періодичні рейди, затримуючи митників, які співпрацюють з україн-

ськими контрабандистами. «Успіх» словацького та угорського напрямків забезпечує закарпатська специфіка, де є давні традиції нелегального перетину кордону, а місцеві «князьки» контролюють багатьох прикордонників та митників (як з української, так і зі сторони ЄС) [9].

Контрабандні цигарки як дипломатичний вантаж намагався перевезти з України через угорський кордон чоловік першого секретаря Посольства України у Словаччині Оксани Ліщишин. Після отримання дозволу МЗС України на огляд автомобіля з дипломатичними номерами митники виявили і вилучили контрабанду (майже 60 тис пачок цигарок) та транспортний засіб загальною вартістю понад 880 тис грн. Пізніше було встановлено, що Сергій Ліщишин, використовуючи «дипломатичне прикриття», здійснив через кордон десятки рейсів із, напевно, контрабандною метою. Гучний скандал навколо «дипломатичної» контрабанди закінчився відкликанням О. Ліщишин до Києва, президент звільнив О. Гаваші, посла України у Словаччині, але корупційна система, яка і далі панує в Україні, перемогла здоровий глузд: «дипломатів» не покарано, правосуддя «здійснено» на їхню користь [9].

Відтворення корупції викликає соціальні наслідки: дискредитацію праворегулятора взаємодії держави і суспільства; відволікання значних ресурсів із бюджету держави від соціального облаштування; зростання соціальної нестабільності в суспільстві; наростання економічних і політичних ризиків організації бізнесу, які погіршують інвестиційний рейтинг України у світі.

Основними чинниками, які сприяють поширенню контрабанди на західному кордоні України, є:

- наявність економічних передумов;
- недостатня ефективність митного і прикордонного контролю;
- недосконалість нормативно-правової бази у регулюванні імпорту та боротьбі з контрабандою;
- високі ставки ввізного мита, акцизного збору та податку на додану вартість під час імпорту;
- неоднакове податкове навантаження на суб'єктів господарювання;

Таблиця 1

Наслідки впливу корупційно-тіннових відносин на соціально-економічну систему

Політична сфера	Економічна сфера	Соціальна сфера
Неможливість здійснення демократичних принципів	Неефективний розподіл і використання державних засобів і ресурсів	Зростання соціальної нерівності, бідність
Зміщення цілей політики від загальнонаціонального розвитку до забезпечення панування олігархічних угруповань	Високі часові та матеріальні витрати для ведення бізнесу; зростання фінансових і комерційних ризиків	Неспроможність влади вирішувати соціальні проблеми через «відкати» на шкоду бюджетній сфері
Порушення принципу верховенства закону	Пошук ренти за рахунок втрат у матеріальному виробництві	Посилення організованої злочинності
Неефективність політичних і судових інститутів	Викривлення (підвищення) цін	Безкарність злочинів
Зменшення довіри до влади, відчуження її від суспільства	Зниження конкуренції і втрата економічного розвитку	Становлення мафіозних угруповань
Падіння престижу країни	Зростання тіншової економіки, податкові втрати	Дискредитація права в очах суспільства
Зникнення реальної політичної конкуренції	Погіршення інвестиційного клімату, зниження інвестицій	Морально-етичні норми втрачають значення
Фіаско держави	Зниження ефективності економіки країни в цілому	Зростання диференціації доходів, соціальної напруги

Джерело: [10]

- наявність значної різниці між світовими і внутрішніми цінами на окремі групи товарів;
- корупція в митних органах, органах охорони державного кордону, інших правоохоронних та контролюючих органах;
- відсутність належного контролю за реалізацію товарів на внутрішньому ринку;
- недосконалість обміну інформацією між державними органами, що здійснюють контроль за зовнішньоекономічною діяльністю;
- нерозвинутість прикордонної інфраструктури;
- відсутність єдиної електронної системи зовнішньоекономічних операцій.

Проблема значної тіньової економіки і масової корупції стала для України важкою системною проблемою національної безпеки, вирішити яку можливо лише шляхом реалізації широкого цілеспрямованого комплексу заходів в усіх сферах життєдіяльності держави і суспільства, спільних зусиль держави і суспільства. Наявні в суспільстві соціальні інститути та соціальне середовище незалежно від пріоритетів та бажань суб'єктів сприяють їхнім корупційним взаємозв'язкам, тобто породжують інституціональну корупцію.

Висновки. Транскордонне співробітництво з ЄС виступає важливою ланкою європейської інтеграції Укра-

їни. Ключовим його завданням є зближення рівнів економічного розвитку прикордонних регіонів, розташованих по різні боки кордону, на основі поширення конвергентних процесів. У сучасних умовах стимулювання транскордонної конвергенції між Україною та ЄС має спрямовуватися насамперед на вдосконалення інституційного середовища в межах відповідних транскордонних регіонів. Одним із найважливіших недоліків транскордонної співпраці є тінізація економічних відносин, яка проявляється на всіх рівнях фінансово-економічних відносин, у всіх сферах життєдіяльності суспільства, проникає в усі складники соціально-економічного розвитку.

Підсумовуючи проведений аналіз, слід зазначити:

1. Одним із негативних чинників, що впливають на розвиток транскордонного співробітництва в Карпатському регіоні, є тінізація економічних відносин. Передусім це торкається України, де проблеми тіньової економіки та корупції набули системного характеру. Проте, як свідчить практика, чимало проблем у цій сфері є й у сусідніх із нею країнах.

2. Обмеження корупційно-тіньових відносин вимагає від владних інституцій України ефективних і послідовних дій, а також тісної координації своєї діяльності з партнерами з Європейського Союзу, передусім із сусідніми державами Карпатського регіону.

Список використаних джерел:

1. CPI 2020. URL: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryynyatty-koruptsiyi-2020> (дата звернення: 10.11.2021).
2. СОТО де Э. Иной путь. Невидимая революция в третьем мире. Москва : Catallaxy, 1995, 249 с.
3. Feige E.L. (1997) Undegraund Activity and Institutional Change: Productive, Protective, and Predatory Behavior in Trasion Economies. In Nelson, Tilley, Walker (ads) Transforming Post-Communist Political Economies. National Academe Press, Washington D.C. P. 19–34.
4. Ечмаков С.М. Теневая экономика: анализ и моделирование. Москва : Финансы и статистика, 2004. 408 с.
5. Тишук Т. Рух до Європи «в тіні». *Дзеркало тижня*. 2015. № 41. С. 7.
6. The Global Risks 2011, Sixth Edition team includes the following individuals from the World Economic Forum (in alphabetical order). New-York, 2011, 60 p.
7. Piasetska-Ustych S.V. (2020) Corrupt relations in modern society: causes and socio-economic consequences. *Prychornomorski ekonomichni studii*. № 59. Part 1. P. 17–23.
8. Фінансові таємниці контрабандного тунелю під українсько-словацьким кордоном. URL: <http://karpatnews.in.ua/news/57775-finansovi-taiemnytsi-kontrabandnoho-tuneliu-pid-ukrainsko-slovatskym-kordonom-foto-video.htm> (дата звернення: 11.11.2021).
9. Контрабанда в законі. URL: <http://www.eurointegration.com.ua/articles/2016/09/21/7054839/> (дата звернення: 05.11.2021).
10. П'ясецька-Устич С.В. «Корупційна пастка» української економіки: причини формування та проблеми подолання. *Бізнес-навігатор*. 2018. Випуск 3-1(46). С. 11–16.

References:

1. CPI 2020. Available at: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryynyatty-koruptsiyi-2020> (accessed 10 November 2021).
2. de Soto H. (1995) Nevidimaya revoliutsiya v tretiem mire [Another way. Invisible revolution in the third world]. Moscow: Catallaxy, 249. (in Russian)
3. Feige E.L. (1997) Undegraund Activity and Institutional Change: Productive, Protective, and Predatory Behavior in Trasion Economies. In Nelson, Tilley, Walker (ads) Transforming Post-Communist Political Economies. National Academe Press, Washington D.C., pp. 19–34.
4. Echmakov S.M. (2004) Tenevaya ekonomika: analiz i modelirovanie [Shadow Economy: Analysis and Modeling]. Moscow: Finance and statist ics, 408. (in Russian)
5. Tyschuk T. (2015) Rukh do Yevropy “v tini”. *Mirror of the week*, no. 41, p. 7.
6. The Global Risks 2011, Sixth Edition team includes the following individuals from the World Economic Forum (in alphabetical order). New-York, 2011, 60 p.
7. Piasetska-Ustych S.V. (2020) Corrupt relations in modern society: causes and socio-economic consequences, *Prychornomorski ekonomichni studii*, no. 59, part 1. pp. 17–23.
8. Finansovi tayemnytsi kontrabandnoho tunelyu pid ukrayins'ko-slovats'kym kordonom [Financial secrets of the smuggling tunnel under of the Ukrainian-Slovak border]. Available at: <http://karpatnews.in.ua/news/57775-finansovi-taiemnytsi-kontrabandnoho-tuneliu-pid-ukrainsko-slovatskym-kordonom-foto-video.htm>
9. Kontrabanda v zakoni [Smuggling in the law]. Available at: <http://www.eurointegration.com.ua/articles/2016/09/21/7054839/>
10. Pyasetska-Ustych Svitlana (2018) «The corruption trap» of the ukrainian economy: reasons for its formation and means of combating it. *Research and Business-navigator*, part 3–1(46), pp. 11–16. (in Ukrainian)